

Viešosios erdvės Lietuvos saugomų teritorijų kūrimo kontekste

Nijolė Piekienė*

Klaipėdos universiteto Architektūros, dizaino ir dailės katedra

K. Donelaičio a. 5, LT-92144 Klaipėda. Tel. (8-46) 398731, el. paštas addk.mf@ku.lt

Vilniaus Gedimino technikos universiteto Architektūros pagrindų ir teorijos katedra

Pylimo g. 26/1, LT-01132 Vilnius. Tel. (8-5) 2745210, el. paštas archpit@vgtu.lt

(Gauta 2015 m. sausio mėn.; atiduota spaudai 2015 m. balandžio mėn.; prieiga internete nuo 2015 m. gegužės 04 d.)

Anotacija

Straipsnyje analizuojami Lietuvos nacionalinių parkų urbanistinių viešųjų erdvių formavimo ypatumai. Po Nepriklausomybės atkūrimo didelis dėmesys buvo skiriamas valstybinių parkų kraštovaizdžio formavimo planams ir projektams rengti bei juos reglamentuojantiems teisės aktams kurti. Projektuojant ir formuojant erdves, saugomos vietovės apsaugos bei vystymo viziją, būtina atsižvelgti ir į visuomenės poreikius. Ne mažiau svarbi ir erdvių bei gamtinės ir urbanistinės aplinkos darna, vientisumas, estetinė ir socialinė reikšmė, gamtos ir kultūros paveldo išsaugojimas. Teisiškai apibrėžta viešųjų erdvių sąvoka miestuose ar gyvenvietėse negali būti tiesiogiai taikoma ir formuojant valstybinių parkų erdves, komponuojant erdvinės struktūros elementus.

Reikšminiai žodžiai: *viešosios erdvės, valstybiniai parkai, visuomenės poreikiai.*

Abstract

This article analyzes the particularities of forming urban public spaces in Lithuanian national parks. After declaring Independence, great attention was paid to the development of state's parks and landscaping plans for projects and their legislation creation. When designing and shaping spaces reserved for conservation, vision for further development, it is necessary to take into account the needs of society. No less important are the sustainability, integrity, aesthetic and social value of the spaces and natural and urban environmental of natural and cultural heritage. The legally defined concept of public spaces in cities or villages cannot be an applicable subject to state's parks and spaces, or composition of three-dimensional structure elements.

Key words: *public space, public parks, public needs.*

Įvadas

Vis daugiau žmonių susirūpina kokioje aplinkoje jie gyvena ir ilsisi. Miestai vis labiau plečiasi, vis mažiau atrandama vietos viešoms, atviroms erdvėms, miestas planuojamas, atsižvelgiant į urbanistinius elementus, erdvėms neskiriant pakankamai dėmesio ir kūrybinio potencialo.

Kaip nustatyta teisės aktuose, viešoji erdvė – gyvenamosios vietovės urbanizuotos teritorijos erdvinės struktūros elementas (Teritorijų..., 1995). Tai teritorijos (žemės sklypai), skirtos bendram viešam naudojimui, kuriose yra arba numatoma įrengti aikštes, parkus, botanikos sodus, skverus ir kitus želdynus (Žemės..., 2010), skirtus rekreacijai, lankymui ir pažinimui, gyvenamosiose vietovėse esančių gamtinio karkaso elementų apsaugai. Miesto viešosiomis erdvėmis vadinama urbanistinės erdvės lauko dalis, kuri paprastai yra apsupta gatvių ir takų tinklo (Buivydas, 2011). Saugomoje teritorijoje, kurioje valstybė yra nustačiusi apsaugos ir naudojimo režimą, viešosiomis erdvėmis tikslingiausia būtų įvardinti kraštovaizdžio vizualines erdves. Kaip nurodo V. Gurskienė ir G. Ivavičiūtė (2008), vaizdingas vietovės sudaro kraštovaizdžio vizualinės erdvės, labiausiai atskleidžiančios šalies kraštovaizdžio tipus, gamtą, kultūrą ir istoriją.

Miestų aikštės, parkai, skverai, yra labai svarbi urbanistinės ir architektūrinės erdvės struktūros dalis, kurias formuoja gatvės, pastatai, statiniai, želdiniai, t. y. antropogeniniai elementai, o valstybės saugomoje teritorijoje vizualines erdves formuoja reljefas, želdynų masyvai, vandens telkiniai, t. y. gamtiniai elementai.

Viešųjų erdvių išdėstymas miestuose yra planuojamas procesas, kuriam įtakos turi planuojama teritorija, jos vertingumas, planavimo darbų programoje suformuluoti planavimo uždaviniai (Teritorijų..., 1995). Šiam procesui nustatomi aplinkosaugos, kraštovaizdžio, gamtos ir

nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos bei urbanistiniai ir architektūriniai reikalavimai. Erdvių planavimui saugomose teritorijose keliami panašūs reikalavimai, papildomai atsižvelgiant į kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės, kraštovaizdžio ekologinės pusiausvyros užtikrinimą, gamtos išteklių subalansuotą naudojimą ir atkūrimą, sąlygų pažintiniam turizmui, moksliniams tyrimams sudarymą ir kitus reikalavimus, susijusius su saugomos teritorijos steigimo tikslais.

Šiame darbe analizuojamos erdvės, kaip neatskirama valstybinio parko kraštovaizdžio dalis, vertinant jas rekreacijos, lankymo ir pažinimo aspektais. Straipsnyje aptariamos istorinės, kultūrinės ir gamtinės sąlygos, kurios daro įtaką kraštovaizdžio vizualinių erdvių kokybei, struktūrai ar naudotojo emociniam komfortui.

Tyrimo metodika

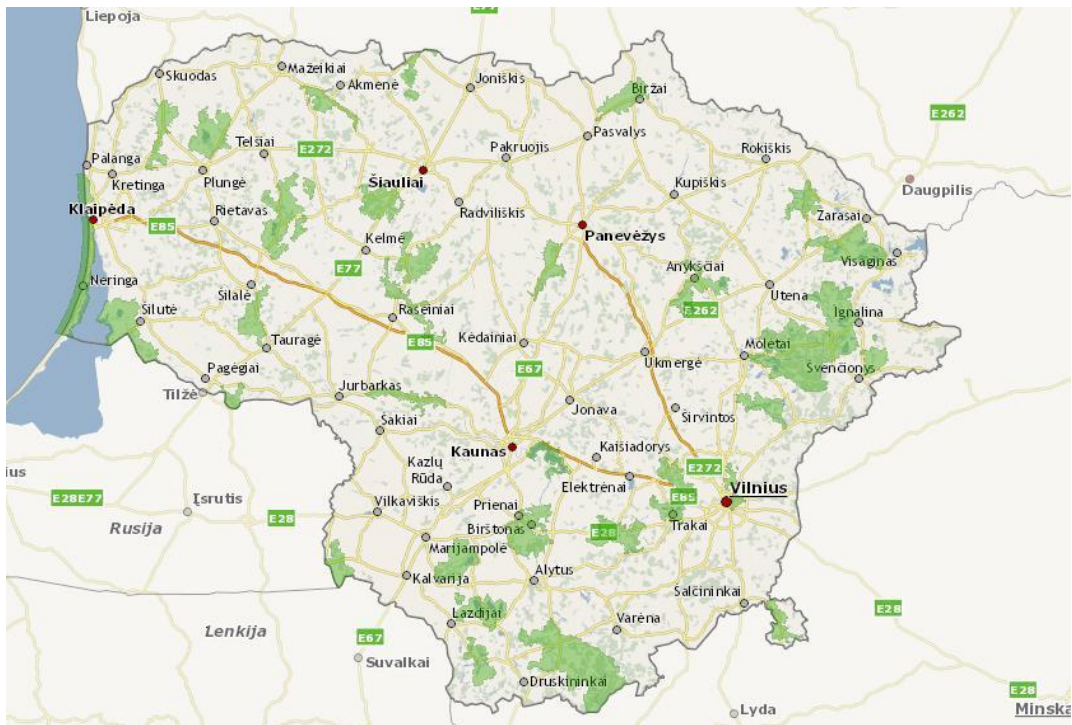
Darbo metu atlikta istorinės medžiagos, mokslinės literatūros, kartografinės medžiagos analizė, teisės aktų analizė, duomenų apie kraštovaizdžio vizualines erdves valstybiniuose parkuose apžvalga. Analizuoti moksliniai straipsniai, kuriuose tiriamos šiuolaikinių aikščių planavimo tendencijos, jų ryšys su istorinėmis vertybėmis (Buivydas, 2011; Dringelis, 2005). Analizuoti teisės aktai, kurių reikalavimai turi būti įvykdyti planuojant ir projektuojant erdves valstybiniuose parkuose, istorinėse vietovėse. Viešųjų erdvių patogumas rekreacijai, psichologinis ir estetiškas vertinimas, įtaka gamtinei aplinkai vykdyta vadovaujantis V. Stausko kraštovaizdžio įvertinimo metodika (1966), vizualinio, estetiško, rekreacinio vertinimo metodikos aprašytos P. Kavaliausko, A. Budriūno, K. Ėringio darbuose (Kavaliauskas, 1975; Budriūnas, Ėringis, 2000). M. Purvinas (1983) plačiai aprašė kraštovaizdžio psichologinio-estetinio potencialo tyrimo metodiką, kurioje kraštovaizdžio analizės pagrindą sudaro įvairaus dydžio ir skirtingos reikšmės kraštovaizdžio vizualinės erdvės. Darbe analizuotos keturių Lietuvos parkų – Kuršių nerijos ir Žemaitijos nacionalinių parkų bei Pajūrio ir Nemuno deltos regioninių parkų kraštovaizdžio vizualinės erdvės. Tyrimai atlikti vasaros sezono metu liepos–rugpjūčio mėnesiais. Šis laikotarpis pasirinktas dėl kelių priežasčių: ryškūs visi gamtiniai kraštovaizdžio vizualinių erdvių komponentai, dideli lankytojų srautai (kraštovaizdžio erdvių vertintojai).

Rezultatai ir jų aptarimas

Lietuvos saugomų teritorijų kūrimo įtaka kraštovaizdžio vizualinių erdvių formavime. XX a. didėjant žmonių skaičiui, intensyvėjant Žemės išteklių naudojimui, žmogus vis labiau tolsta nuo gamtos ir vis didėja atvirų erdvių naudojimas miestų plėtrai. Šiame plėtros procese aktualios tampa gamtos apsaugos problemos. Siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus, kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę, užtikrinti kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą, gamtos išteklių subalansuotą naudojimą ir atkūrimą (Saugomų..., 2002), steigiamos saugomos teritorijos, valstybiniai parkai. Pirmosios žinios apie gamtos saugojimą aptinkamos dar XVI a., Pirmajame Lietuvos Statute (1529 m.) (Marozas, 2008). Nuo XVIII a. pabaigos, Lietuvos gamta buvo niokojama, vien miškų masyvų sumažėjo apie 10 % (Jankevičius, 2000). Po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo (1918 m.) ir po Antrojo pasaulinio karo, pradėta steigti gamtinius rezervatus, medžioklės draustinius, rezervatus. Po Nepriklausomybės atkūrimo (1991 m.), įsteigti 4 nacionaliniai ir 30 regioninių parkų. Dažnai tenka išgirsti, kad toks saugomų teritorijų skaičius Lietuvoje yra per didelis: saugomos teritorijos įkuriamos pačiose vertingiausiose gamtinėse teritorijose, joms nustatomi griežti reglamentai, stabdantys teritorijų urbanistinę plėtrą. Kaip nurodoma Saugomų teritorijų įstatyme, saugomos teritorijos steigiamos, siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus, kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę, užtikrinti kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą, gamtos išteklių subalansuotą naudojimą ir atkūrimą, sudaryti sąlygas pažintiniam turizmui, moksliniams tyrimams ir aplinkos būklės stebėjimams (Saugomų..., 2001), o vertingiausias elementas saugomose teritorijose yra nepakitęs arba minimaliai pakeistas

kraštovaizdis. Miestiečių poreikio gamtinėje aplinkoje tenkinimui, miestuose kuriami miesto parkai, atviros viešosios erdvės. Šių, skirtingos prigimties kraštovaizdžio, erdvių kūrimas turi ir bendrų bruožų: saugomų teritorijų steigimas ir miestų plėtra turi būti vykdoma subalansuotai, atsižvelgiant į mokslininkų rekomendacijas. Tačiau daugelyje miestų, miestelių susiduriama su teritorinės plėtros planavimo ir projektavimo sunkumais: sklypų konfiguracija, viešųjų erdvių trūkumu, modernios architektūros invazija į istorinę aplinką ir pan.

Teisės aktuose yra įtvirtinta, kad, atsižvelgiant į gyvenamosios teritorijos dydį, bendras rekreacinės paskirties želdynų, įskaitant vejas ir gėlynus, plotas tenkantis vienam gyventojui yra 25–45 m² (Atskirųjų...,2007). Labai svarbu ir atstumas iki želdyno ar parko. Urbanistiniu požiūriu geriausia situacija tuose miestuose ir miesteliuose, šalia kurių yra įsteigtos saugomos teritorijos. Saugomų teritorijų išdėstymas Lietuvos teritorijoje pateikiamas 1 pav.

1 pav. Lietuvos saugomos teritorijos
Fig. 1. Lithuanian protected areas

1 paveiksle pažymėtos saugomos teritorijos, kurias miestuose gyvenantys žmonės lengvai ir greitai gali pasiekti ir naudotis jomis. Mažiausias atstumas nuo miesto iki valstybinio parko yra Vilniuje (Pavilnių regioninis parkas) ir Kaune, kur Kauno marių regioninis parkas yra už miesto ribos. Klaipėdos gretimybėje esantis Kuršių nerijos nacionalinis parkas, atitolęs 700 metrų nuo centrinės miesto dalies (per Kuršių marias), ir Pajūrio regioninis parkas – 6 km nuo centrinės miesto dalies. Didžiausią atstumą iki saugomos teritorijos turi Šiauliai, kur Kurtuvėnų regioninis parkas nutolęs 13 km nuo miesto. Vidutiniai ir maži miestai – Šilutė, Visaginas, Prienai, Trakai, Ignalina, Anykščiai, Biržai patenka į regioninių parkų ribas arba saugomos teritorijos įsteigtos už miesto ribų. Saugomose teritorijose svarbu ne tik urbanistinis miesto karkasas, pastatai, jų architektūra, bet ir aplink formuojamos erdvės, įtaka valstybinio parko panoramoms. Miestų gretimybėse esantys parkai sudaro architektūrinę terpę, kurioje kuriama atviros erdvės ir urbanistinio kraštovaizdžio struktūra.

Kraštovaizdžio vizualinių erdvių valstybiniuose parkuose vertinimas. Viešųjų erdvių paskirtis miestų urbanistiniame kraštovaizdyje – daigafunkcis pritaikymas. Daigafunkciškumas arba mišrus naudojimas (*mixed use*) suprantamas kaip viena kitą papildančių funkcijų mišinys tam tikroje teritorijoje (Bučys, 2009). Viešųjų erdvių ir saugomos teritorijos santykis, ypač urbanistinių

draustinių kontekste, vertintinas nevienareikšmiškai. Valstybiniuose parkuose esančios kraštovaizdžio vizualinės erdvės patrauklios ne kaip pavieniai, unikaliems valstybinio parko objektams priskiriami reikšmingi kultūros paminklai ar kiti valstybės saugomi kultūros paveldo objektai, bet ir nematerialūs aplinkos elementai, kaip vietos tapatumas, kultūrinis jos charakteris, įtaka kraštovaizdžio kokybei. Tam tikra valstybinių parkų vertė gali būti susijusi ne tik su tokių erdvių kiekiu, kokybe, rekreaciniais ištekliais, bet ir su šių elementų ryšiu su apsuptimi, gretimybėje esančiais objektais, teritorijomis.

Vertinant kraštovaizdžio vizualines erdves estetiniu požiūriu, jų poveikį lankytojui, pastebimas ryšys tarp stebėtojo (vertintojo) ir objekto (erdvės), o vertinimo rezultatas priklauso nuo vertintojo emocijų, objekto atpažinimo, pripažinimo, nuotaikos, amžiaus, informacijos pakankamumo ir pan. Jei vertinamas objektas lengvai pasiekiamas, atpažįstamas, suvokiamas, jo vertinimo rezultatai bus teigiami, nes objektui rasti ir atpažinti nesugaišta laiko, finansinių resursų, pakako informacijos, buvo palankios gamtinės sąlygos ir kt. Aikštės, kuriose architektūriniai ir urbanistiniai sutvarkymo sprendiniai atitinka jų daugiafunkcę paskirtį, jos yra gyvybingos, nuolat lankomos ir naudojamos gyventojų poilsiui ir bendravimui, o aikštės, kurių pertvarkymo pagrindą sudaro formali dizaineriška kompozicija be pagrįsto funkcinio zonavimo bei erdvinio formavimo, dažniausiai nėra pritaikytos žmonių poilsiui, todėl jos mažai lankomos, negyvybingos (Dringelis, 2012).

Nagrinėjant miesto erdves kaip gamtos ir kultūros objektus, miestų, miestelių, kaimų ar jų dalių pasirinkti architektūrinio tvarkymo principai, turi harmoningai derėti ir, laikantis darnaus planavimo, projektavimo ir tvarkymo principų, pasiekti architektūrinio tvarkymo rezultatų, tenkinančių naudotojų (lankytojų) poreikius. Projektuojant erdves tiek miestuose, tiek prižiūrint gamtoje susiformavusias erdves, būtina atsižvelgiama ir į kultūrinio kraštovaizdžio vertybių išsaugojimo reikalavimus kraštovaizdžio architektūros (erdvių formavimo) požiūriu, t. y. erdvių ryšių principus. Pažeidus šiuos principus, erdvės tampa nepatrauklios lankytojams.

Kraštovaizdžio vizualinių erdvių saugomose teritorijose projektavimas. Dažnai vykdomuose miestų viešųjų erdvių projektų ar sutvarkymo idėjų reikalavimuose pateikiami uždaviniai viešųjų erdvių projektavimui: sukurti tokias sąlygas, kurios tenkintų kasdienius miesto gyventojų, turistų, svečių poreikius; erdvės turi didinti miesto patrauklumą, estetinį vaizdą, nepamirštant ir erdvių saugumo. Formuluojami uždaviniai ar reikalavimai miestų centrinių dalių tvarkymo konkursams, anot T. Grunskio, yra gerokai per platūs ir net abstraktūs, sujungiantys ir urbanistinius, ir architektūrinius, ir skulptūrines plastikos klausimus (Grunskis, 2009). Viešosios erdvės tvarkymo projekto parengimas, vadovaujantis šiais ar panašaus pobūdžio reikalavimais, reikalauja iš projektuotojų profesionalumo, teisės aktų išmanymo, integralaus požiūrio į planuojamą teritoriją. Teritorijų planavimo įstatyme nurodoma, kad būtina vadovautis ir privalomaisiais teritorijos naudojimo reikalavimais, nustatytais kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklėse, kurios detalizuoja savivaldybės lygmens bendruosius planus ir, vadovaujantis jais, nustatyti teritorijos naudojimo erdvinės struktūros elementus – atskirų gamtinio karkaso struktūrų ir jų elementų, atskirųjų želdynų ribas (Teritorijų..., 1995), traukos taškus ir nustatyti ryšius tarp jų. Tenka pripažinti, kad bandymas parengti erdvių tvarkymo projektus, vadovaujantis reikalavimais, teisės aktais, dažnai būna tik bandymas beatodairiškai įgyvendinti visus reikalavimus, riboja projektuotojo pasirinkimą, idėjų pateikimo laisvę, o tai turi įtakos projekto kokybei. Tokios aplinkos kūrimas priklauso nuo gatvės architektūros, istorinio kultūrinio paveldo objektų ypatumų ir erdvės dydžio (Mateckis, 2013). Šiose erdvėse būtina sudaryti tinkamas sąlygas gyventi, dirbti, apsipirkti, pramogauti, poilsiauti, bendrauti. Projektuojant kraštovaizdžio vizualines erdves saugomose teritorijose, urbanistiniuose draustiniuose, didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas tam, kad gyventojai ir lankytojai nekliudomai galėtų susisiekti su istorinėmis, kultūros, architektūros vertybėmis, vertybės turi būti eksponuojamos, kad būtų lengvai pritaikytos viešam pažinimui ir naudojimui.

Ypač kelia nerimą projektuotojų dėmesys kraštovaizdžio vizualinių erdvių ir viešųjų erdvių projektavimui. Projektuojant ar planuojant, tenka spręsti urbanistinio planavimo, pastatų, statinių kompozicijos erdvėje, želdynų formavimo bei kraštovaizdžio vystymo bei apsaugos klausimus. Analizuojant Vilniaus, Klaipėdos, Neringos bendruosius planus (Vilniaus..., 2007; Klaipėdos..., 2007; Neringos..., 2012) paaiškėja, didžiausias dėmesys juose skiriamas miestų struktūros zonų apibūdinimui, jų funkcionavimo ypatumams, urbanistinės aplinkos kokybei ir savitumams išryškinti. Įgyvendinus analizuotų miestų bendrųjų planų sprendinius, didelę naudą turėtų pajusti vietos gyventojai; mieste būtų sukurta terpė optimaliai išnaudoti turimą gamtinį ir kultūrinį potencialą; bus skatinama gamtos apsauga; tinkamas erdvių naudojimas bei tvarkymas.

Labai svarbu, kad projektuojant miestų ar saugomų teritorijų viešąsias erdves būtų atsižvelgiama į visuomenės nuomonę. Visuomenės dalyvavimas kraštovaizdžio formavimo ir puoselėjimo procese turi tapti efektyviu įrankiu, kadangi visuomenė yra formuojamų erdvių, kaip gamtinio išteklių naudotoja. Prioritetinis valstybės tikslas įtrauktas į Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją (Nacionalinė..., 2003), kaip numatyta Europos kraštovaizdžio konvencijoje – kraštovaizdžio puoselėjimas, tenkinant visuomenės poreikius (Europos..., 2002). Valstybės politika neapsiriboja vien tezių deklaravimu, ji ieško efektyvių priemonių, skatinti visuomenines iniciatyvas kraštovaizdžio puoselėjimo veikloje, tačiau šios veiklos rezultatas priklauso nuo žmogiškųjų resursų, kompetencijos, aplinkosauginio sąmoningumo ir kitų objektyvių ir subjektyvių faktorių. Svarbu, kad įgyvendinti projektai atitiktų Konvencijos tikslus, tenkintų visuomenės poreikius ir lūkesčius.

Kraštovaizdžio vizualinių erdvių ir viešųjų erdvių vystymas. Kintant sampratai, lemiančiai miestų išvaizdą, atsiranda naujų viešųjų erdvių tipų ir potipių, transformuojasi seni. Viešoji erdvė yra ilgo ir organiško miestų bei pačios visuomenės formavimosi rezultatas (Malakauskienė, Gerikienė, 2012). Išsaugotų erdvių kokybė ir funkcija jau yra pripažinta, vertinama, tačiau kaip kurti ir vystyti naujas erdves, dar būtina spręsti specialistams ir pasitelkus visuomenės pagalbą.

Kraštovaizdžio architektai ieško būdų, kaip erdvėms suteikti naujų bruožų, kaip įtraukti visuomenę į šių erdvių planavimą. Viešosios erdvės, suformuotos, atsižvelgiant į visuomenės pageidavimus, teisės aktų reikalavimus, didina vietos rekreacinį patrauklumą, turizmą, lankytojų gausėjimą, o jų priežiūra ir vystymas neturėtų būti išskiriamas iš bendro valstybinio parko kraštovaizdžio vystymo. Vienos memorandumas nurodo, kad saugant materialųjį ir nematerialųjį vietos paveldą, plėtojant jo patrauklumą kultūriniam turizmui, užtikrinant vertingiausių vietų estetinę kokybę, pritaikymą viešiesiems poreikiams bei kompleksinei veiklai (šviečiamajai, laisvalaikio, pramogų) galima tik tada, jei nebus kenkiama kultūrinėms vėrtėms (Vienos..., 2005). Kompleksiškai tvarkomas kraštovaizdis sulauks ne tik didesnio turistų susidomėjimo, bet ir privačių investicijų į paslaugas, verslą, informacinę sklaidą, viešinimą, nes kraštovaizdis – tai šalies vizitinė kortelė, kurią pirmiausia įvertina šalies turistai.

Kraštovaizdžio formavimas vykdomas kraštovaizdžio architektų, kraštotvarkininkų pastangomis. Ir jis formuojamas kaip visuma, t. y. kaip gamtinis ir urbanistinis kompleksas. Veikla, numatanti kraštovaizdžio vizualinių erdvių pertvarkymą, turi įvertinti kraštovaizdžio savybes, atsparumą apkrovoms, funkcionalumą. Tačiau tokio sisteminio požiūrio, planuojant teritorijas, šio planavimo poveikį kraštovaizdžiui, dažnai trūksta. Teritorijų planavimas rajono lygmeniu, yra priskirtas vietos savivaldos institucijoms. Tačiau specialisto etato, kuriam būtų priskirta funkcija įgyvendinti Kraštovaizdžio konvencijos, Vienos memorandumo ar Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypties aprašo nuostatas, savivaldybėse nėra. Nuo 2006 m. Aplinkos ministerija kasmet rekomenduoja savivaldybėms įsteigti kraštovaizdžio architekto etatus. Kol kas tokie etatai lieka ne konkretaus poreikio, o tradicijos klausimas (Godienė..., 2013).

Valstybiniuose parkuose turėtų būti formuojamos kraštovaizdžio architektūros požiūriu nedidelės erdvės, nes saugomų teritorijų kraštovaizdyje yra natūraliai susiformavusios didelės atviros erdvės – vaizdai į jūrą, (Kuršių nerijos NP, Pajūrio RP) marios (Kuršių nerijos NP, Nemuno deltos RP) (2 pav.), mišku neapaugusios teritorijos (Žemaitijos NP, Kuršių nerijos NP, Nemuno

deltos RP, Pajūrio RP) (3 pav.). Didinti atvirų ir pusiau atvirų erdvių plotus galima labai saikingai, remiantis funkciniais poreikiais, poveikio aplinkai vertinimu.

2 pav. Atviros erdvės į Kuršių marias Kuršių nerijos NP (kairėje) ir Nemuno deltos RP (dešinėje)
Fig. 2. Open spaces in the Curonian lagoon of the Curonian Spit NP (left) and the Nemunas delta RP (right)

3 pav. Atviros erdvės Pajūrio RP (kairėje) ir Žemaitijos NP (dešinėje)
Fig. 3. Open spaces in the Pajūris RP (left) and Zemaitija NA (right)

Atvirų erdvių išsaugojimas valstybiniuose parkuose turi remtis lankytojų poreikių tenkinimu, vadovaujantis pagarbos sukurtajam pasauliui principu, atsisakant neapgaltoto ir neteisingo gamtos eksploatavimo, kad dabarties karta, naudodamasi gamtos ištekliais, nepažeistų aplinkos pusiausvyros (Arimavičiūtė, 2011) bei atspindėtų Kraštovaizdžio konvencijos įgyvendinimo tikslus. Lietuvoje išplitusi tendencija šalinti vietinius, būdingus vienai ar kitai saugomai teritorijai, augalus ir keisti juos naujais, neatspariais vietinėms sąlygoms augalais, nepagerins ekologinės, kraštovaizdžio erdvių būklės, o ekologinei pusiausvyrai atkurti būtų investuojamos ypač didelės lėšos. Kitas viešųjų erdvių miestuose formavimo kraštutinis – augant miestams užstatomos bendro naudojimo erdvės, žalieji plotai, mažinama miestų ekologinė situacija, estetinė reikšmė, funkcionalumas, gyvosios gamtos išsaugojimo svarba. Lietuvos kraštovaizdžio architektai suserimę dėl projektuojamų aikščių, kraštovaizdžio vizualinių erdvių. Manoma, kad architektai susikoncentruoja į architektūrinę išraišką projekte, neatsižvelgia į miesto želdinių, žaliųjų zonų, spalvų ar medžiagų kompozicijos dermę, tradicinio apželdinimo tęstinumą, susiformavusius gamtinius elementus.

Vienas esminių viešųjų erdvių ar kraštovaizdžio vizualinių erdvių projektavimo uždavinių – planavimo ir projektavimo proceso viešumas ir skaidrumas. Projektas turi būti paremtas konstruktyviu specialistų ir visuomenės bendradarbiavimu, o erdvės, kurios projektuojamos visuomenei, turi ir atspindėti visuomenės poreikius. Norint pasiekti gerų rezultatų, kuriant miestų

viešąsias erdves ar valstybinio parko kraštovaizdžio vizualines erdves, turi būti sukurtas geras pagrindas šiems darbams organizuoti. Projektai turi būti pritaikyti konkrečiai vietai – miestui ar parkui, o jų urbanistinė struktūra ar gamtinių elementų visuma turi įsiliesti į bendrą miesto ar gamtinės aplinkos struktūrą.

Išvados

1. Viešųjų erdvių miestuose bei kraštovaizdžio vizualinių erdvių valstybiniuose parkuose formavimas turėtų būti projektuotojų, savivaldos, atsakingų institucijų bei visuomenės bendradarbiavimo rezultatas.
2. Erdvių planavimas ir projektavimas turi sudaryti galimybes gerinti biologinės įvairovės apsaugą, gerinti kraštovaizdžio, kultūros ir ekologiškai jautrių teritorijų apsaugą, išsaugoti kultūrinį savitumą saugomose teritorijose, užtikrinti kraštovaizdžio stabilumą.
3. Planuojant ir projektuojant viešąsias erdves turi būti taikomas darnaus vystymosi principas – turimų gamtinių bei kultūrinių išteklių panaudojimas kuriant aukštos kokybės viešąsias erdves. Opiausia problema yra miesto viešųjų erdvių kūrimas, kurios skirtos kasdieniniam gyventojų poreikiui. Šių viešųjų erdvių formavimo svarbiausia problema yra netinkamos teritorijos parinkimas, t. y. numatytos teritorijos dažnai būna suplanuotos gyvenamiesiems namams ar komerciniams pastatams statyti.

Literatūra

1. Arimavičiūtė M. *Lietuvos savivaldybių strateginio planavimo problemos. Viešoji politika ir administravimas*. Vilnius, 2012. P. 272–286.
2. Atskirųjų rekreacinės paskirties želdynų plotų normos. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 137–5624.
3. Bučys J. Daugiafunkčių didmiesčio centrų formavimo bendrieji uždaviniai. *Mokslas – Lietuvos ateitis*. Vilnius, 2009. P. 17–21.
4. Budriūnas, A. R., Ėringis, K. *Kraštovaizdžio estetiško rekreacinio vertinimo metodika*. Vilnius, 2000.
5. Buivydas R. *Viešųjų erdvių transformacija Lietuvos miestuose*. Vilnius, 2011. P. 132–141.
6. Dringelis L. Miesto viešosios erdvės: pokyčių tendencijos ir savitumo išsaugojimas. *Urbanistika ir architektūra*, XXIX. Vilnius, 2005, P. 50–54.
7. *Europos kraštovaizdžio konvencija*, 2002.
8. Godienė G. Kraštovaizdžio politika Lietuvos savivaldybėse: padėtis ir iššūkiai. *Kraštovaizdžio architektūra – iššūkiai ir prioritetai. Mokslas darbai*, Vilnius, 2013. P. 79–91.
9. Grunskis T. Apie šiuolaikines aikščių formavimo tendencijas Lietuvoje. *Urbanistika ir architektūra*, 33(3). Kaunas, 2009. P. 135–144.
10. Gurskienė V., Ivavičiūtė G. *Rekreacinė kraštovarka*. Kaunas, 2008.
11. Jakovlevas-Mateckis K. Miestų pėsčiųjų gatvių ir zonų formavimo tradicijos. *Statyba ir architektūra*, Nr. 4, 2013. P. 50–53.
12. Jankevičius K., Sasinas J. *Lietuvos aplinkosaugos raida*. Vilnius, 2000.
13. Kavaliauskas P. Kraštovaizdžio grožis ir būdai jam išmatuoti. *Statyba ir architektūra*, 1975. P. 23–26.
14. *Klaipėdos miesto bendrasis planas*, patvirtintas 2007 m. balandžio 5 d. Nr. T2–110.
15. Malakauskienė R., Gerikienė V., Šiuolaikinių žaliųjų erdvių formavimo tendencijos istorinių parkų kontekste. *Miestų želdynų formavimas. Mokslas darbai*, 1(9). Klaipėda, 2012. P. 108–115.
16. Marozas V. *Sausumos ekosistemų įvairovė ir apsauga*. Kaunas, 2008.
17. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. *Valstybės žinios*, Nr. 89–4029, 2003.
18. *Neringos savivaldybės teritorijos ir jos dalių bendrasis planas*, patvirtintas 2012 m. rugsėjo 21 d. Neringos savivaldybės tarybos sprendimu Nr. T1-164.
19. Purvinas M. Subjektyvus kraštovaizdžio vertinimas. *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, 8(1), 1983. P. 60–67.
20. Saugomų teritorijų įstatymas. *Valstybės žinios*, Nr. 108–3902, 2001.
21. Stauskas, V. Landšafto įvertinimo metodika, planuojant poilsio rajonus. *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, T. III., 1966. P. 184–206.
22. Teritorijų planavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, Nr. 107–2391, 1995.
23. *Vienos memorandumas*. Durbanas, 2005.
24. *Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2015 metų*, patvirtintas Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2007 m. vasario 14 d. sprendimu Nr. 1–1519.
25. *Žemės sklypų pagrindinės žemės naudojimo paskirties, būdų ir pobūdžių specifikacija*. Valstybės žinios, 2010.

Lithuanian Public Areas in the Context of Creation of Protected Areas

(Received in January, 2015; Accepted in April, 2015; Available Online from 4th of May, 2015)

Summary

A city's squares, parks and public gardens are a very important urban and architectural space structure. Arrangement of public spaces in cities is a process of planning regulated by space planning documents, taking into account the already planned out territory, its value, and the planning work program formulated in planning tasks.

Public spaces in parks are attractive not only as an individual space for unique state park facilities with significant cultural monuments or other objects of cultural heritage protected by the State, but also the intangible elements of the environment, as local identity, its cultural character, influence the quality of the landscape. Some state parks' value may be associated not only with the amount of open space, quality, recreational resources, but also with those elements with its surroundings, or other objects and territories nearby.

The smallest distance from the city to the state park is located in Vilnius, where Pavilniai Regional Park and in Kaunas where Kaunas Lagoon Regional Park is located just outside the city border. In close proximity to Klaipėda there are the Curonian Spit National Park which is spaced 700 meters far from the central part of the city (across the lagoon) and the Pajūris Regional Park - 6 km from the city center. The greatest distance from the protected area is Šiauliai where Kurtuvėnai Regional Park is 13 kilometers away from the city. Medium and small cities - Šilutė, Visaginas, Prienai, Trakai, Ignalina, Anykščiai and Biržai are all located inside the boundaries of a park or protected areas that are set up just outside the city.

Preservation of open public spaces for visitors' needs, in accordance with the principle of respect for the already created world, exclusion of poorly planned out exploitation of nature, so that the present generation by using natural resources would not harm the environment and reflects on the balance of implementation of the objectives of the Convention on the landscape.